

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки економічних наук, доцентки кафедри фінансових технологій
і підприємництва Сумського державного університету,
Захаркіної Людмили Сергіївни
на дисертаційну роботу
Чорної Світлани Вікторівни
на тему «Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації
соціально-економічного розвитку»,
виконану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(07 «Управління та адміністрування»)

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Однією із важливих складових системи національної безпеки виступає фінансова безпека держави. У сучасних умовах глобальних викликів та економічних змін саме стійкість фінансової системи визначає конкурентоспроможність економіки на міжнародному рівні.

У зв'язку зі зростанням економічної глобалізації та зростаючим технологічним розвитком економіки стає надзвичайно актуальним поглиблення відповідних наукових досліджень у сфері фінансової безпеки, яка визначається як стан фінансових відносин за якого створюються сприятливі умови для генерації достатніх фінансових ресурсів. Ці ресурси призначені для розширеного відтворення, підтримки економічного зростання, підвищення соціальних стандартів і покращення рівня життя населення. Отже, необхідність подальших наукових досліджень у цій області є важливою для розуміння та вирішення сучасних викликів фінансового управління.

Високий рівень фінансової безпеки визначає економічний успіх та соціальний розвиток країни, тоді як низький рівень сигналізує про серйозні виклики, а такі загрози як корупція чи низька якість інституційного середовища лише посилюють їх. Тому особливої уваги потребують аспекти об'єктивного визначення рівня фінансової безпеки держави, що стає передумовою для своєчасного реагування на потенційні ризики та вироблення можливостей впливу на них.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Виконана робота узгоджується із завданнями, які окреслені в ряді нормативно-правових документів, зокрема Указу Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021 «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», а також Матеріалів робочих груп «Відновлення та розвиток економіки», «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток» Плану відновлення України, розробленого Національною радою з відновлення України від наслідків війни для Міжнародної конференції «Ukraine Recovery Conference 2022».

Дисертація виконана згідно з планом наукових досліджень Сумського державного університету та є частиною одразу декількох держбюджетних

науково-дослідних робіт, а саме: «Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні» (номер д/р 0118U003585); «Цифровізація та транспарентність публічних, корпоративних та особистих фінансів: вплив на інноваційний розвиток та національну безпеку» (номер д/р 0122U000774); «Формування інструментарію детінізації економіки України на основі каузального моделювання траєкторій взаємодії фінансових посередників» (номер д/р 0120U100473); «Трансформація фінансової системи та стратегічні пріоритети її розвитку» (номер д/р 0121U114477).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Положення та висновки, отримані авторкою у рамках дисертаційного дослідження мають високий рівень обґрунтованості та достовірності. Це обумовлено застосуванням у процесі дослідження класичних адекватних економіко-математичних моделей, що були побудовані на основі достатнього обсягу статистичних даних, отриманих з перевірених, валідних джерел інформації. Вибір методологічних підходів та методів, що застосовувались у роботі для вирішення поставлених завдань оцінювання рівня фінансової безпеки держави є коректним та достатньо обґрунтованим. Заслуговує на увагу послідовне, логічне представлення результатів наукового дослідження, кожен етап якого завершується обґрунтованими висновками, у яких міститься чітка відповідь на поставлені задачі та підтвердження чи спростування відповідних наукових гіпотез.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності в цілому.

Дисертація Чорної С.В. викладена на 246 сторінках, з яких основний текст займає 176 сторінок. Загальна структура роботи відповідає нормативним вимогам, містить анотацію, вступ, 3 розділи, кожен з яких має 3 підрозділи та висновки, загальні висновки до роботи, список використаних джерел що вміщує 205 найменувань, 6 додатків, що містять вхідні дані та проміжні результати дисертаційного дослідження.

У вступі авторка обґрунтовує актуальність дослідження, наводячи аргументи щодо необхідності розробки теоретичних та практичних засад для оцінювання рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку. Актуальність теми дослідження конкретизовано авторкою у меті, об'єкті, предметі та завданнях дослідження. Також, дисертантка аналізує публікаційну активність вітчизняних та зарубіжних авторів, які присвятили вирішенню цієї проблеми свої наукові праці, при цьому відзначаючи, що існуючий науковий доробок потребує подальшого наповнення щодо формування якісної системи оцінювання фінансової безпеки держави.

У першому розділі дисертантка розглядає та аналізує теоретико-методичні засади фінансової безпеки. Даний розділ викладено на 58 сторінках, що становить близько 33% основного тексту роботи. У першому підрозділі

дисертантка розглядає економічну сутність поняття «фінансової безпеки», аналізує значну кількість наукових праць та приходять до висновку, що у багатьох роботах також розглядаються інструменти оцінювання рівня безпеки держави, методи визначення яких переважно будуються на моніторингу основних макроекономічних показників розвитку економіки. У другому підрозділі авторка досліджує комплексну систему забезпечення фінансової безпеки держави, аналізує існуючі механізми її функціонування, в основі якого лежить оцінювання рівня фінансової безпеки держави у поєднанні з моніторингом стану основних складових фінансової безпеки та діагностикою наявних і потенційних загроз. Проведений у третьому підрозділі, за допомогою інструменту VOSviewer, ґрунтовний бібліографічний аналіз наукових публікацій, які були проіндексовані базами даних Scopus та Web of Science, дозволив підтвердити актуальність вибору теми дисертаційного дослідження та виявити зв'язки між різними його тематичними областями.

Другий розділ авторка виклала на 62 сторінках, що становить біля 35% основного змісту дисертаційного дослідження. Даний розділ присвячено огляду та тестуванню існуючої системи оцінювання фінансової безпеки національної економіки України. У першому підрозділі проведено дослідження прозорості державного управління у сфері фінансової безпеки як пріоритетної складової економічної безпеки. У другому підрозділі авторкою проведено ґрунтовну секторну діагностику фінансової безпеки держави за урядовою методикою Міністерства економіки України на основі «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». У третьому підрозділі здійснено компаративний аналіз загального стану фінансової безпеки України на основі дослідження безпекових рейтингових індикаторів що застосовуються в міжнародній практиці. У результаті виявлено недоліки існуючої методики та поставлено завдання щодо удосконалення механізму оцінки стану безпеки фінансового сектору країни.

Третій розділ дисертаційного дослідження викладено на 39 сторінках, що становить 22% основного тексту. Перший підрозділ присвячено розробці методичних засад реформування національної системи оцінки фінансової безпеки держави. Зокрема, запропоновано модельний інструментарій визначення рівня фінансової безпеки на основі мультиплікативної моделі нелінійної згортки релевантних показників прямого та опосередкованого впливу, що дозволило у відповідності до негативного і позитивного ефектів оцінити рівень фінансової безпеки. У другому підрозділі авторкою проведено безпосередню оцінку рівня фінансової безпеки України впродовж 2002-2021 рр. та здійснено його прогнозування методом експоненціального згладжування до 2026 р. За допомогою, проведеного в третьому підрозділі, канонічного аналізу та системи множинної регресії визначено синергетичний ефект впливу детермінант на політику зміцнення фінансової безпеки держави. Сформульовані авторкою висновки узагальнюють отримані результати.

Дисертація написана українською мовою, з послідовним логічним викладенням матеріалу та застосуванням наукового стилю викладання.

Висновки, отримані у рамках дисертаційного дослідження, є цілісними та узгодженими.

Новизна дослідження та одержаних результатів.

Аналізуючи найбільш суттєві наукові результати отримані дисертанткою, можна дійти висновку, що в результаті проведеного дослідження вперше розроблена методологія оцінювання взаємозв'язку основних детермінант фінансової безпеки держави, які спричинені військовими ризиками, шляхом визначення спільного ефекту впливу між ринковими фінансовими показниками та ступенем розвитку фінансової безпеки держави.

Здобувачкою запропоновано методологічний інструментарій оцінки рівня фінансової безпеки держави на основі розрахунку інтегрального показника, який на відміну від існуючих, базується на побудові мультиплікативної моделі нелінійної згортки релевантних показників прямого та опосередкованого впливу з врахуванням їх пріоритетності й коригуванням з точки зору можливостей і ризику.

Авторкою покращено інтерпретацію результатів секторної оцінки фінансової безпеки держави за урядовою методикою з метою якісного вимірювання рівня фінансової безпеки України у відповідності до позицій рейтингових аналогів, що забезпечує приведення результатів та наближення української практики оцінювання фінансової безпеки держави до міжнародних стандартів. Також надано рекомендації щодо підвищення якості оцінювання, контролю та керування управлінськими рішеннями, реформування в контексті повоєнного відновлення.

Крім того, авторкою розвинуто трактування змістовної сутності поняття «фінансова безпека держави», а також визначення змісту, місця та ролі фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави, яка передбачає виокремлення відповідних підсистем, елементів, принципів, об'єктів і суб'єктів, у результаті чого запропоновано механізм забезпечення фінансової безпеки держави, в основі якого лежить оцінка рівня фінансової безпеки у поєднанні з постійним моніторингом стану основних складових фінансової безпеки та діагностикою наявних і потенційних загроз. Набули подальшого розвитку наукові засади транспарентності діяльності державних органів управління у сфері фінансової безпеки держави як пріоритетної складової економічної безпеки, що передбачає застосування рівня тіньової економіки як індикатора ефективності роботи БЕБ та інших державних органів управління, які займаються боротьбою з фінансовими порушеннями та злочинністю у фінансовій сфері.

Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача.

Основний зміст дисертації відображено у 19 наукових публікаціях, загальним обсягом 10,31 друк. арк., із яких особисто автору належить 9,1 друк арк., зокрема, 1 підрозділ у колективній монографії, 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних періодичних виданнях, що індексуються міжнародною наукометричною базою Scopus, та 10 публікацій у наукових конференціях.

Апробація одержаних результатів.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження повністю висвітлені у наукових працях автора, доповідались та обговорювались на наукових конференціях, у результаті яких опубліковано 10 тез доповідей.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Результати дослідження Чорної С.В. дозволяють пріоретизувати заходи щодо вдосконалення системи оцінювання фінансової безпеки держави. Отримані наукові результати можуть бути використані органами державної влади, зокрема, Кабінетом Міністрів України, Міністерством економіки, Міжвідомчою комісією з питань фінансової безпеки, Департаментом монетарної політики та економічного аналізу НБУ, Рахунковою палатою, Міністерством фінансів та його підзвітними службами.

Крім того результати можуть бути використані у розробці лекційних матеріалів кафедри фінансових технологій і підприємництва Сумського державного університету. Основні положення роботи вже впроваджені у навчальний процес у рамках дисципліни «Публічні фінанси» освітніх програм «Фінанси», «Банківська справа» та дисципліни «Фінансова безпека держави» освітньої програми «Державні та місцеві фінанси» (акт про впровадження результатів дисертаційної роботи від 29.08.2023 р.).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Чорної С.В. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень, навмисних спотворень не виявлено. Звідси можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

Недоліки дисертаційної роботи щодо її змісту та оформлення.

Принципових недоліків, що стосуються змісту, підтвердження результатів, наукової новизни, обсягу та оформлення дисертаційного дослідження немає, проте слід зазначити деякі зауваження:

1. В першому розділі роботи доцільно було більше уваги приділити дослідженням іноземних авторів, які фокусують свою увагу на застосуванні ефективних методів та інструментів оцінювання фінансової безпеки держави.

Матеріали більшості наведених в списку використаних джерел іноземних публікацій не знаходять використання в дисертаційному дослідженні.

2. У підрозділі 1.3 в рамках представлення результатів бібліографічного аналізу та побудови наукометричних мап (рисунок 1.12, 1.13) варто було б об'єднати у кластери та пронумерувати порядковими номерами, що полегшило б сприйняття та надало можливість краще описувати результати.

3. У другому розділі дисертаційної роботи оцінено фінансову безпеку держави в розрізі основних секторів згідно «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». У цілому методика розрахунку вдало представлено, проте робота значно б виграла, якби авторка розкрила послідовність виконання етапів її реалізації як це зроблено у третьому розділі до альтернативного модельного інструментарію оцінки фінансової безпеки держави.

4. Наведений в підрозділі 3.2 методичний інструментарій розрахунку загального рівня фінансової безпеки України (стор. 165-166) потребує уточнення, адже не розкрито технологію визначення підсумкового показника загального рівня фінансової безпеки України.

Також, під час рецензування дослідження виникли питання, які вимагають від дисертантки додаткових пояснень:

1. Для визначення вагових коефіцієнтів у моделях використовують різноманітні методи, включаючи емпіричні дослідження, експертні оцінки чи математичні алгоритми. Яким чином були розраховані вагові коефіцієнти у мультиплікативній моделі нелінійної згортки оцінки фінансової безпеки держави з огляду на те, що в ній присутні як показники прямого, так і опосередкованого впливу?

2. У підрозділі 2.3, проаналізовано позиції України у системі міжнародних рейтингів, що мають відношення до економічної безпеки держави, при цьому авторка акцентує свою увагу на відборі релевантних показників для мультиплікативної моделі нелінійної згортки з бази даних Світового банку, обґрунтовуючи їх об'єктивність та неупередженість у порівнянні з вітчизняною статистичною звітністю, яка, як було виявлено коригується з року в рік. Виникає питання щодо відношення дисертантки до рейтингу Doing Business, який було закрито Всесвітнім банком року через критику щодо методології та наміром поліпшити якість вимірювань економічного клімату та бізнес-середовища в країнах?

Перелічені недоліки та зауваження мають дискусійний характер та не применшують високого науково-теоретичного та методичного рівня проведеного дослідження.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертацію Чорної Світлани Вікторівни на тему «Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку», яка виконана в Сумському державному університеті, можна кваліфікувати як самостійне, цілісне та завершене наукове дослідження, яке містить принципово нові та удосконалені підходи до оцінювання рівня

фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку.

Дисертаційна робота Чорної Світлани Вікторівни на тему «Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку» виконана на високому науково-методичному рівні, її зміст відповідає обраній темі дослідження та спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Сформульовані в роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними та всебічно обґрунтованими. Визначену мету дослідження досягнуто, а основні завдання вирішено. Опубліковані наукові праці повною мірою відображають зміст дисертації, головні результати дослідження, його наукову новизну, практичну значущість і особистий внесок здобувачки в науку. В роботі відсутні ознаки порушення норм академічної доброчесності.

Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Чорної Світлани Вікторівни на тему «Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку» відповідає вимогам Постанови Кабінету міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Чорна Світлана Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Рецензент:

кандидатка економічних наук,
доцентка кафедри фінансових технологій
і підприємництва
Сумського державного університету

Людмила ЗАХАРКІНА

Підпис *Захаркіної Л.*
засвідчую
Григор. І кам. ВІДДІЛУ КАДРІВ
Людмила Захаркіна